

4. Живова Ж.В. Методика обучения переводу с листа французских экономических текстов: дис. ... кандидата педагогических наук : 13.00.02 / Живова Жанетта Владимировна. – М., 1998. – 143 с.
5. Кодзасов С. В. Общая фонетика. / С. В. Кодзасов, О. Ф. Кривнова – М.: РГГУ, 2001. – 592 с.
6. Нелюбин Л.Л. Введение в технику перевода (когнитивный теоретико-прагматический аспект) : учеб. пособие / Л.Л.Нелюбин. – М.: Флинта: Наука, 2009. – 216 с.
7. Новый взгляд на классификацию переводческих ошибок / [Бузаджи Д.М., Гусев В.В., Ланчиков В.К., Псурцев Д.В.]; под. ред И.И. Убина. – М. : Всероссийский центр переводов науч.-техн лит. и документации, 2009. –120 с.
8. Пушнов И.А. Перевод: проблемы и решения / И.А. Пушнов, А.Л. Семенов, И.И. Убин ; под ред. И.И. Убина. – М. : Всероссийский центр переводов науч.-техн лит. и документации, 2009. – 100с.
9. Сдобников В.В. Теория перевода / В.В. Сдобников, О.В. Петрова. – М.: АСТ: «Восток-Запад», 2007. – 448 с.
10. Степанова М.М. Анализ переводческих ошибок в подготовке преподавателей перевода / М.М. Степанова // Дидактика перевода: материалы научной конференции ; под ред. проф. В.Н. Базылева. – Москва, 2010. Режим доступа : <http://www.terralinguistica.ru/bridge/publications/Perevod2010.html>
11. Чужакин А.П. Последовательный перевод: практика+теория. Синхрон. Учебная серия «Мир перевода». – М.: Р.Валент, 2005. – 272 с.
12. Kurz I. Conference Interpreting: Quality in the Ears of the User / Ingrid Kurz // Meta: Translators' Journal. – 2001. – vol. 46. – №2. – P. 394-409.
13. Seeber K.G. Intonation and Anticipation in Simultaneous Interpreting: An experiment, Unpublished Memoire de Diploma d'Etudes Approfondies / K.G. Seeber. – Geneve: Ecole de Traduction et d'Interpretation, Universite de Geneve, 2001. – P. 61-97.
14. Sunnari M. Aptitude tests & selection criteria for interpreting students / Marianna Sunnari // EMCi Workshop Teaching Simultaneous Interpretation Into a “B” Language, 20-21 September. – 2002. – P. 23-27.
15. <http://www.ritorika.info/publikacii/personalii/knjazkov-arkadij-aleksandrovich/materialy-dlja-studentov/golos-v-ritorike-i-kulture>
16. <http://zn.ua/articles/41004>

УДК 801.0-76

Циркаль А.Ю.
(Київ, Україна)

МОВНІ ТА ПОЗАМОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО СТИЛЮ

У статті розглядаються позамовні та функціональні особливості текстів науково-технічного стилю, визначаються найбільш вживані способи їхнього перекладу українською мовою.

© Циркаль А.Ю., 2011

Ключові слова: науково-технічний стиль, науково-технічні тексти, мовні та поза-мовні риси, лексико-граматичні засоби, синтаксичні трансформації.

В статтє рассматриваются экстралингвистические и функциональные особенности текстов научно-технического стиля, определяются наиболее употребляемые способы их перевода на украинский язык.

Ключевые слова: научно-технический стиль, научно-технические тексты, лингвистические и экстралингвистические черты, лексико-грамматические средства, синтаксические трансформации.

The article deals with extralingual and functional peculiarities of texts of scientific and technical style. The most useful ways of its translation are predetermined.

Key words: scientific and technical style, scientific and technical texts, language features, extralingual features, lexico-grammatical means, syntactical transformations.

Динаміка розвитку науки та техніки у сучасному процесі глобалізації об'єднує вчених та технологів різних країн на міжнародних конференціях, лекціях та семінарах з демонстрації технологічних досягнень. У зв'язку з цим зросло значення науково-технічного перекладу, без якого спілкування в

різних сферах діяльності на міжнародному рівні є практично неможливим.

Особлива увага при перекладі науково-технічних текстів надається не лише мовним, а й позамовним факторам. Функціональні ознаки науково-технічного стилю можуть бути реалізованими засобами різних мовних рівнів. Їхнє дослідження постійно проводиться у підмові різних технічних галузей. Проте питання позамовних чинників, що сприяють вираженню мовних засобів є недостатньо дослідженим.

Метою статті є виявлення найбільш вживаних способів перекладу текстів науково-технічного стилю українською мовою шляхом аналізу мовних засобів його вираження та вияв позамовних особливостей. Для досягнення поставленої мети необхідно визначити особливості науково-технічного стилю, систематизувати його мовні засоби вираження на морфологічному, лексико-граматичному та синтаксичному рівнях, виявити позамовні риси жанрів науково-технічного стилю, а також узагальнити способи перекладу текстів науково-технічного стилю українською мовою.

Як зазначено в академічних джерелах [1; 2], стиль – це суспільно усвідомлена і функціонально зумовлена, внутрішньо об'єднана сукупність прийомів вживання, відбору і сполучення засобів мовного спілкування у сфері загальнонародної, загальнонаціональної мови, що співвідноситься з іншими такими самими способами вираження, які служать для інших цілей, виконують інші функції в мовній суспільній практиці даного народу.

На формування стилю впливають як мовні, так і позамовні чинники [3: 28].

З розвитком міжнародних відносин зросла роль позамовних факторів в науково-технічних текстах. Саме вони впливають на характеристику стилю. Основними позамовними ознаками науково-технічного стилю є ясність або зрозумілість, абстрагованість, узагальненість, підкреслена логічність, чіткість, однозначність і точність, об'єктивність і суб'єктивність тексту науково-технічного стилю, статика і динаміка викладу, доказовість, переконливість, діловитість, аргументація, пояснення причинно-наслідкових відношень, наочність, прагматичність та соціальність.

Ясність проявляється зрозумілістю матеріалу. Забезпечується вона точністю та логічністю викладу. Усне мовлення для адресата буде ясним, якщо його мислення встигатиме за мисленням мовця, а ще краще, якщо трохи випереджатиме його, тобто існуватиме ефект очікування. Ясності усного мовлення сприяють чітка дикція, логічне й фонетичне наголошування, правильне інтонування, розмірений і уповільнений ритм, спокійний і ввічливий тон [4: 34]. Ці фактори визначають динаміку викладу, його ритмічність. На письмі ясність досягається послідовністю викладу матеріалу, що відображає логічне розгортання думки, точним називанням, членуванням тексту на абзаци відповідно до тем, повтором ключових слів, зрозумілістю викладу.

Абстрагованість наукового стилю створюється шляхом широкого використання мовних одиниць абстрактного й узагальненого значення, зокрема абстрактної лексики, слів, що виражають узагальнені поняття [5: 86].

Логічність науково-технічного стилю виявляється в послідовності, однозначності висловлювання, в його доказовості й аргументованості, прямому порядку слів у реченні. Використовуються слова та словосполучення, які підкреслюють, по-перше, чіткість мислення, по-друге, зв'язність, яка реалізується слова-маркерами логічного зв'язку: тому, спочатку, потім, насамперед, насамкінець.

Об'єктивність викладу в науково-технічному стилі полягає в адекватному оцінюванні ступеня дослідження проблеми, шляхів її розв'язання, ефективності теорії, рівня завершеності її вивчення, обґрунтованості результатів [6: 24]. Узгодження цих факторів вказує на переконливість тексту чи доповіді.

Так як науково-технічні тексти спрямовані переважно на певне фахове та професійне читачке коло, важливою позамовною рисою є соціальність та прагматичність текстів. Ці функції чітко проявляються на міжнародних мітингах, технологічних конференціях, де головним завданням є донесення соціуму певних особливостей розроблених технологій. Важливим позамовним фактором тут також виступає діловитість мовленнєвої структури доповідача або мовної форми викладу. Діловитий характер підкреслює науково-технічний стиль, стислість та логічність викладу його інформації. Емфатизація досягається шляхом розширення синтаксичних структур і повтору характерних для наукових текстів імперативних дієслівних конструкцій: розглянемо, відзначимо, виділимо та інших.

Динаміка викладу науково-технічного тексту визначається на фонетичному рівні і характеризується стабільністю ритмічного та хвилеобразного інтонаційного малюнка в українській мові та ступінчастою інтонацією в англійській мові.

На лексичному рівні спостерігається насиченість термінологією (*pixel shader – нисельний рейдер*), «фальшивими друзями перекладача» (*conductor – електронний провід, провідник*), інтернаціоналізмами (*screensaver – скрінсейвер*) та неологізмами (*warez – ниратське прогамне забезпечення*).

Аналіз термінів в англійській та українській мовах, показав, що більше, ніж у половині випадків (57,5%) вони співпадають, тому основними способами перекладу термінів є: транслітерація (32%) та калькування (22%), синонімічний повтор (36%). Якщо виникає необхідність використання в перекладі не словникового відповідника терміна для пояснення його значення, використовується описовий (8%) та роз'яснювальний приблизний переклад (3%). Тоді як при перекладі інтернаціональної лексики застосовуються перші два засоби

перекладу, а псевдоінтернаціоналізми, фальшиві друзі перекладача та неологізми перекладаються тільки шляхом еквівалентного відповідника або описовим способом [7: 67].

У даному стилі типовим є вживання форм теперішнього часу дієслова, і ці форми, характеризуючи досліджуване явище, мають позачасове значення. В науково-технічному стилі чергування форм теперішнього і минулого часу вказують на закономірність явища, що підкреслюється контекстом: *As the resistance of the meter is a fixed quantity, the current in accordance with Ohm's Law was proportional to the voltage. Так як опір даного вимірювально-го приладу є величина постійна, то, за законом Ома, сила струму пропорційна напрузі.*

Оскільки тексти науково-технічного стилю характеризуються стислістю та однозначністю, в їхній структурі переважають іменники, прикметники, слова з основним предметно-логічним значенням, терміни, безособові форми дієслова. Сурядні та підрядні речення, у яких основна думка міститься у головному реченні, підпорядкована думка у підрядному слугують абстрактно-узагальненому та формально-логічному характеру викладу інформації [3]. У 82% опрацьованих технічних текстах виявлено, що при перекладі складних речень спостерігаються утворення іншого підрядного речення, спричинене розгортанням дієприкметника, інфінітивних конструкцій у підрядні речення, а не зміни простого речення на складнопідрядне: *Its purpose is to cool the drill bit, plaster the walls of the hole to prevent cave-ins, carry crushed rock to the surface, and prevent "blowouts" by equalizing pressure inside the hole. – Її мета – охолоджувати бурове долото, заштукатурювати стіни свердловини, щоб запобігати обваленню у видобутки, виносити подрібнену породу на поверхню і запобігати фонтануванню стабілізацією тиску усередині свердловини*[10].

На граматичному рівні науково-технічного стилю спостерігається розходження у часових формах. Так, в українській мові відсутній герундій та часові форми дієслова груп Continuous та Perfect, складних підметових та додаткових інфінітивних конструкцій, які наявні в англійській мові. За своїм змістом англійським відповідним формам Present Indefinite, Present Continuous та частково Present Perfect в українській мові відповідає форма теперішнього часу дієслова-присудка [8: 87-88]. Перекладаються ці особливості з модальним відтінком: *The zinc in the dry cell accumulates a great many excess electrons which will move to the carbon electrode. – Цинк у сухому елементі акумулює велику кількість надлишкових електронів, які рухаються до вугільного електрода.*

Грамаітичні розбіжності у будові мов, у наборі їхніх граматичних категорій, форм і конструкцій становлять граматичні труднощі перекладу. Наприклад, в англійській мові порядок головних членів речення значно фіксований, що може вимагати перебудови речення під час перекладу українською мовою.

В англійських науково-технічних текстах особливо часто зустрічаються пасивні звороти, тоді як в українській мові пасивний стан вживається значно рідше [9: 88].

На синтаксичному рівні монологічність викладу виражається у виведенні із структури речення суб'єкта дії і зосередженні уваги на самій дії.

При перекладі 76% речень використано синтаксичні трансформації, таким чином, лише у 24 % речень не зафіксовано синтаксичних трансформацій. При цьому застосовувалась заміна членів речення, що спостерігалася у 19% опрацьованого матеріалу, наприклад: *Your device offers several options to connect to the internet or to another compatible device. – У пристрої передбачено кілька способів з'єднання з Інтернетом, іншим сумісним пристроєм.* Серед інших часто використаних трансформацій можна виділити також опущення членів

речення 14,9%, додавання членів речення 17,5%, зміна послідовності членів речення 15%.

Внутрішня трансформація додавання використовується для створення логічних зв'язків або викликана нормативними причинами і рідше необхідністю надання пояснень: *Drilling begins vertically, but the drill bit can be turned so that drilling can continue at an angle of up to 90 degrees.* – Буріння починається вертикально, а потім бурове долото може бути повернене так, щоб буріння могло продовжуватися під кутом аж до 90 градусів.

При перекладі пасивних конструкцій переважають безособові форми, як в інструкціях, а зворотні форми дієслова [10:56]. Оскільки адресат не відомий, невідомим може бути виконавець дії, і коли пасивна форма не передається активом, тоді застосовуються зворотні форми дієслова, наприклад: *Similar techniques are employed in IT.* – Схожі прилади застосовуються в інформаційних технологіях. За таких змін у реченні не використовується заміна двоскладного речення односкладним.

Односкладним реченням може замінюватись двоскладне як просте, так і підрядне та головне речення у складі складнопідрядних або складносурядних речень, наприклад: *When you activate GPS, your device receives useful satellite information from an assistance data server over the cellular network.* – Коли GPS активовано, пристрій отримує корисну інформацію супутників з сервера додаткових даних у стільниковій мережі.

Розглянуті трансформації не спричиняють зміни типу речення, тому не спотворюють переклад.

Отже, необхідність застосування синтаксичної трансформації викликано граматичними розбіжностями двох мов, нормами і стилістичними особливостями, які і є головною причиною різної частоти використань трансформації, але, у першу чергу, використання трансформації не повинно порушувати логіку висловлювання для досягнення граматично адекватного перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. Словарь-справочник лингвистических терминов. Изд. 2-е. – М.: Просвещение, 1976. – 543 с.
2. Большой Энциклопедический словарь. – М: АСТ, 2007 г. – 1252 с.
3. Кожина М.Н., Дускаева Л.Р., Салимовский В.А. Стилистика русского языка. М.: Наука, 2008. – 464 с.
4. Розенталь Д. Е. Практична стилістика російської мови. –М.: Висш. шк., 1996, – 62 с.
5. Винокур Т.Г. Говорящий и слушающий: варианты речевого поведения. – М.: Наука, 1993. – 172 с.
6. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Стилiстика української мови: Підручник. – К.: Вища школа, 2003, – 462 с.
7. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. – М.: ЭТС. – 424 с.
8. Карабан В.І. Посiбник-довiдник з перекладу англiйської науково-технiчної лiтератури на українську мову. Ч. I. Граматичнi труднощi. – К.: Tempus, 1997. – 317 с.
9. Зрази перекладiв, представлени на сайтi бюро перекладiв// www.perekladburo.com.ua.
10. Бархударов Л.С. Грамматика английского языка. – 4-е изд. испр. М.: Высш. шк., 1973. – 423 с.